

Çingene Sorunu ve 1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Çanakkale'ye Göçler

Mithat ATABAY*

Özet

Göçler genellikle tabiat şartları, iktisadî ve siyasî nedenlerden meydana gelir. Göçler; oluş nedenleri dolayısıyla iç göçler ve dış göçler olarak algılanmakla birlikte; dışarıdan içeriye, içeriden dışarıya ve içte olmak üzere üç ana gruba ayrılır.

10 Ağustos 1950 tarihinde Bulgar Hükümeti, verdiği notayla 250 bin Bulgaristan Türkü'nün 3 ay içerisinde Türkiye'ye kabulünü istemiş ve göçler başlamıştır. Yaklaşık olarak 15 ay içerisinde 140 bin kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Bu süreç yaşanırken Türk ve Bulgar Hükümetleri de karşılıklı olarak birbirlerine birçok nota vermiştir. 1951 yılı sonlarına doğru Türk Hükümeti, Bulgarların göçmenler arasına sahte vizeli ve Çingene soyundan kimseleri sokması nedeniyle sınırı kapatmıştır. Böylece 1950 yılı başından 1951 yılı sonuna kadar 154.393 göçmen Türkiye'ye gelmiştir. Bu göçler çeşitli anlaşmalara ve özellikle Türkiye ile Bulgaristan arasında göçleri düzenleyen İkamet Mukavelenamesi'ne aykırı olarak baskı ile gerçekleştirilmiştir. Tüm göçmenler iskânlı göçmen olarak Türkiye'ye alınmışlardır. Bu şekilde Türk Hükümeti tarafından hepsi iskân edilmiş ve ayrıca bu göçmenlere toprak verilmiştir.

1950-1951 yıllarında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerden Çanakkale ve çevresinde iskân edilme yerleri en fazla Çanakkale merkez ve köyleridir. Bunu Yenice, Gelibolu, Biga, Çan, Bayramiç, Lâpseki, Ayvacık ve Eceabat ilçeleri izlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Çingene, Türkiye, Bulgaristan, Çanakkale

* Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, matabay@comu.edu.tr

The Gypsy Problem and Migrations to Çanakkale from Bulgaria in 1950-1951

Abstract

The causes of immigration are natural, economic and political conditions in the homeland. Immigrations are defined as internal and external, according to their causes and they are also separated into three major groups, namely; from foreign lands to home country, from home country to abroad, and internal.

The Bulgarian government intended to send the whole 250.000 Bulgarian Turks as mentioned in the Bulgarian Note of the 10 August 1950 to Turkey and then the migrations started. Approximately in 15 months 140 thousand people migrated to Turkey. During this period, Turkish and Bulgarian governments gave notes to each other. Towards the end of the year 1951, the Turkish government closed down the frontier due to the Gypsies given forged visas by the Bulgarians. Thus, from the beginning of 1950 to the end of 1951, 154.393 immigrants came to Turkey. These migrations were made by pressure against various treaties and particularly the Settlement Treaty (1925) which arranges the migrations between Turkey and Bulgaria.

Among the Immigrants that came from Bulgaria in 1950-1951 and settled around Çanakkale, the highest number of them were resettled of Çanakkale Centrum and its central villages. These areas were followed by the counties Yenice, Gallipoli, Biga, Çan, Bayramiç, Lâpseki, Ayvacık and Eceabat.

Keywords: *Immigration, Gypsy, Turkey, Bulgaria, Çanakkale*

Giriş

Çanakkale şehrinin tarihi, 1463 yılında kalenin kurulmasıyla başladı ve uzun süre kalede sadece muhafızlar ikamet etti. Zaman içerisinde muhafızların ailelerine mahsus evler ve giderek bir takım dükkânlar inşa edildi ve burası bir kasaba haline geldi. Batılılar bu kasabaya boğaz nedeniyle “Dardanelles” Osmanlı yöneticileri “Kal’a-i Sultaniye” halk ise bölgede üretilen çanak-çömlekten dolayı “Çanakkale” adını verdi. Piri Reis, Kal’a-i Sultaniye ismini, Fatih Mehmet’in oğlu Sultan Mustafa’nın kaleyi inşa ettirilmesiyle açıklar.

Çanakkale zaman içerisinde çeşitli nüfus hareketlerine ve iskân faaliyetlerine sahne oldu. 19’ncü yüzyıldan itibaren Türkiye gelişen toplumsal, siyasal ve tarihsel olaylardan dolayı büyük nüfus hareketlerine maruz kaldı. Uzun süre Avrupa karşısında neden askeri başarısızlık yaşandığının çözümünü yenilikler(ıslahat) yaparak

gidermeye çalışan Osmanlı Devleti, 1831 tarihinde ilk nüfus sayımını gerçekleştirdi.¹ Bu sayıma göre Biga Sancağı'nın toplam nüfusu 41.034 erkek nüfustan oluşmaktadır. Bunların 29.208'i Müslüman, 11.768'i reaya, 58'i Yahudi'dir. Sürgünler reaya içerisinde gösterilmiştir. Gelibolu ise Rumeli eyaleti içerisinde yer almaktadır. Gelibolu'da 4.179 Müslüman, 6.613 reaya yaşamaktadır. Bugünkü idari yapı içerisinde Çanakkale'ye göre 1831 nüfus sayımına dâhil edildiğinde toplam Müslüman erkek sayısı 23.594, reaya 14.550, konsolosluk personeli Yahudi 58 kişi bulunmaktadır. Ermeni ve Çingene nüfus ise bulunmamaktadır. Toplam 41.202'dir. Müslüman nüfusun ve reaya nüfusa oranı %57.4'tür.²

1876 yılında yapılan nüfus sayımında Biga sancağının nüfusu; 36.693 Müslüman, 14.451 Rum, 667 Ermeni, 544 Yahudi ve 632 Kıpti (Çingene) olmak üzere toplam 52.987 erkek nüfustu.³

İlk nüfus sayımından sonra 1854'te Kırım Savaşı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve son olarak da 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı Devleti'ni Rume- li'ndeki topraklarının büyük bir kısmını kaybetti. Bu durum söz konusu topraklarda yaşayan Türkler ve Müslüman Türklerin anavatana göç etmelerine sebep oldu. Cumhuriyet döneminde Yunanistan'la yapılan nüfus mübadelesi ve 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı İskân Kanunu sonrasında Balkan devletleri ile yapılan antlaşmalar ile de Türkiye'ye göçler daha da arttı. Göçler nedeniyle yaşanan nüfus hareketlerinde devlet tarafından göçmenlere toprak ve çeşitli mülk verilmesi zaman zaman yerli halkla göçmenlerin çatışması ile sonuçlandı.

Cumhuriyet ilan edildikten on yıl sonra bile hala Türkiye'nin nüfusu topraklara oranla oldukça az idi. Türkiye topraklarının işlenmesi ve kalkınmanın hızlı bir şekilde gerçekleşmesi için modern tarım yöntemleri kullanılmasına rağmen yeterli

1 1831'de yapılan nüfus sayımının gerekçelerini sıralayan Ahmet Lütfi Efendi, beş önemli nokta üzerinde durmaktadır. Bu noktalar şu şekilde sıralanabilir: 1.Uzun süreden beri yapılan savaşlar nedeniyle halk çok masraf yapmış ve pek çok gerekçeler karşısında kalmıştır. 2.Mevcut kanun ve hükümlere aykırı hareket neticesi olarak bazı yerlerde, fakir ve zengin İslâm ve Hıristiyan tebaanın devlete verdikleri verginin temelleri sarsılmış bulunmaktadır. Bundan ötürü borçlu olduğu verginin ancak yarısını veya üçte birini veren kimseler olduğu gibi himaye ve iltimas görenek hiç vermeyenler de vardır. 3.Anadolu'nun bazı yerlerinde önceki tahrirlerde köprü, han tamiri, derbent muhafızlığı karşılığı olarak bazı köyler halkı vergiden affedilmişti. Fakat zamanla köprü ve hanlar yıkılıp binadan eser kalmadığı ve derbentlik sözde kaldığı halde hâlâ o köylerin halkı vergi vermemekte ve hisseleri olan vergi miktarı diğer köylere yükletilmektedir. 4.Yukarıda belirtilen haksızlıkları ortadan kaldırmak için devlet, bazı tedbirlere her ne kadar önceden başvurmuşsa da savaşlar nedeniyle durumu düzeltmeyi başaramamıştır. 5.Artık savaşlar bitmiştir. Dolayısıyla herkesin devlete karşı olan borcunu gerçek boyutta göstermek zamanı gelmiştir. Bunun için de bir nüfus sayımı ile işe girişmek lazımdır. Ayrıntısı için bkz., Tarih-i Lütfî'den özetleyerek aktaran Prof. Dr. Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, 2.Baskı, Devlet İstatistik Enstitüsü Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 11.

2 Nüfus sayım sonuçları için bkz., Karal, *a.g.e.*, s. 195, 210-211.

3 *Salname-i Vilâyet-i Cezair-i Bahr-ı Sefid (SVCBS)*, 1293, s. 127-128.

nüfusa sahip değildi. Nüfusun düzenli şekilde iskân edilmesi, muhacir ve mültecilerin Türkiye'ye kabul edilmesinin şartlarını düzenlemek amacıyla hükümet Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir kanun tasarısı verdi. 2510 sayılı İskân Kanunu 14 Haziran 1934 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilerek 21 Haziran 1934 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. 2510 sayılı İskân Kanunu'na göre "Türkiye'ye yerleşmek maksadıyla dışarıdan, münferiden veya müctemian gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, iş bu kanunun hükümlerine göre Dâhiliye Vekilliği'nin emrine kabul olunurlar. Bunlara muhacir denir. Kimlerin ve hangi memleket halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla tespit olunur." denilmekte ve Kanunun 4. maddesinde de "Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe ve Çingeneler, memleket dışına çıkmış olanlar, Türkiye'ye muhacir olarak alınamazlar" hükmü yer almaktadır.

1935 yılında yapılan nüfus sayımına göre Çanakkale'de 200.889 Türkçe, 7.600 Rumca, 7.319. Pomakça, 3.335 Çerkezce, 1.310 Boşnakça, 1.256 Yahudice, 280 Kıptice, 6 Abazaca, 1 Acemce, 1 Almanca, 3 Arapça, 177 Arnavutça, 183 Bulgarca, 1 Çekçe, 8 Ermenice, 7 Fransızca, 33 Gürcüce, 17 İngilizce, 34 İspanyolca, 1 İtalyanca, 92 Kürtçe, 16 Lazca, 7 Macarca, 4 Rumence, 3 Rusça, 7 Sırpça, 150 Tatarca, 46 diğer dillerden ve 3 anadilini belirtmeyen insan yaşamaktadır.

Anadillere göre Çanakkale nüfusuna bakıldığında Kıptice (Çingenece)'nin 280 olduğu görülmektedir. Özellikle 1934 İskân Kanunu'ndan sonra Romanya ve Bulgaristan'da Müslüman Çingenelerin Türkiye'ye göç ettikleri ve bir kısmının Çanakkale'de iskân edildikleri görülmektedir. Bu durum İskân Kanunu'na aykırı görünse de göçmenlerin kendilerini "Çingene" olarak değil de sadece "Müslüman Türk" olarak tanımladıkları anlaşılmaktadır.

II. Dünya Savaşı sırasında Bakanlar Kurulu'nun 3 Şubat 1940 tarihinde kabul ettiği 2/12773 sayılı kararname ile Çanakkale Vilayeti'nin Eceabat kazasına bağlı Behramlı Köyü'nde oturan ve buldukları yerde bırakılmaları askeri açıdan uygun görülmemeyen 25 haneden 125 nüfus Çingene'nin Çanakkale vilayetinin iç bölgelerine serpiştirilmeleri kararlaştırıldı.⁴

II. Dünya Savaşı sırasında Bulgaristan Almanya'nın yanında yer almıştı. Almanya'nın 1943 yılından itibaren çeşitli cephelerde yenilgiler almaya başlaması etkisini Bulgaristan'da da gösterdi. Sovyetler Birliği 5 Eylül 1944 tarihinde Bulgaristan'a savaş ilan etti ve Rus Orduları 8 Eylül 1944 tarihinde Bulgaristan'a girdiler. Bulgaristan'daki Alman yanlısı hükümet görevden uzaklaştırıldı ve yerine "Vatan Cephesi"⁵ diye isimlendirilen Alman karşıtı gruplar iktidara geldi.

4 BCA., 030.18.01.02.90.11.5.

5 Maria Todorova, "Balkanlarda Osmanlı Mirası," *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar*, çev. Bernar Kutluğ, Bağlam Yayınları, İstanbul 1997, s. 123.

27 Ekim 1946 tarihinde yapılan genel seçimlerde Vatan Cephesi oyların %71'ni aldı. Vatan Cephesi içerisinde yer alan Bulgar Komünist Partisi Vatan Cephesi'nin kazandığı 364 milletvekilinden 277'sini elde ederek kurulan hükümette önemli bakanlıkları ele geçirdi.⁶

10 Şubat 1947 tarihinde Bulgaristan'ın Paris Anlaşması'nı imzalamasından sonra ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda ülkede önemli gelişmeler yaşandı. Bu süreçte Bulgaristan'da yaşayan Türk ve Müslüman-Türklerle⁷ karşı asimilasyon politikası başlatıldı. Söz konusu politika ile etnik kökeni ne olursa olsun sınıf bilincinin geliştirilerek kişisel ve etnik kimliklerin ortadan kaldırılması ve Sosyalist bir Bulgaristan devletinin ve toplumunun yaratılması amaçlandı.⁸ Ancak bu politikanın gerçekleştirilemeyeceği kısa sürede anlaşıldı. Hatta Türkler arasında ulusal bilincin gelişmesi yanında kendini Müslüman-Türk olarak tanımlayan Pomaklar, Romanlar, Tatarlar ve Torbeşler arasında da “*Türk*” tanımı kuvvet kazandı. Bulgaristan yönetimi bu durum karşısında daha çok tarımla uğraşan bu kitlenin elindeki toprakları kolektifleştirdi ve ellerindeki üretim araçlarını devletleştirdi. Birçok Türk ve Müslüman-Türk köylü işsiz ve topraksız kaldı. Ayrıca dinsel baskılar arttı. Kadınların eğitim ve iş hayatında yer almasına yönelik politikalar daha ziyade muhafazakâr bir görünüm arz eden bu kesimde huzursuzluğu daha da fazlalaştırdı.⁹ Türk ve Müslüman-Türkler Türkiye'ye göç etmek için yollar aramaya başladı. Bu sırada Bulgaristan Hükümeti de Kore Savaşı nedeniyle Türkiye ile ilişkileri bozulunca Türk ve Müslüman-Türkleri göçe zorlayarak ülkedeki nüfuslarını azaltma ve kalanları da uygulayacağı politikalarla asimile etme yolunu seçti. Bulgaristan 10 Ağustos 1950 tarihinde Türkiye'ye 304-501-1 sayılı bir nota verdi.¹⁰

6 Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986, s. 167.

7 Türkler, Anadolu'dan Bulgaristan'a yerleştirilen kimselerdi. Müslüman-Türkler ise esasen Türk olmayan ancak İslamiyeti kabul ederek kendilerini önce Müslüman sonra da Türk olarak gören yerel topluluklardır. Pomaklar, Torbeşler, Romanlar bu gruba girerler.

8 Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, der. Melek Fırat, İmge Kitabevi, Ankara 1998, s. 182.

9 Nurcan Özgür, *Etnik Sorunun Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi*, Der Yayınları, İstanbul 1999, s.72; ayrıca bkz., Ali Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 282.

10 Bulgaristan, Türkiye'ye göç etmek isteyen Bulgar vatandaşı Türklerin durumu ile ilgili olarak Türkiye'nin Sofya Büyükelçiliği'ne 10 Ağustos 1950 tarih ve 304-50-1 sayılı bir nota vererek Türk asıllı tüm Bulgar vatandaşların üç ay içinde Türkiye tarafından kabul edilmesini istedi. Bu notaya Türkiye Sofya Büyükelçiliği aracılığıyla şu cevabı verdi: “*Türkiye'ye hicret etmek isteyen Bulgar vatandaşı Türklerin durumu ile ilgili olarak, 10 Ağustos 1950 tarihli ve 304-50-1 sayılı notasında Bulgar Halk Cumhuriyeti Hükümetinin serdettiği mütalâaları dikkat ve ehemmiyetle incelemiş olduğunu Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı mezkûr hükümete bildirmekle şeref kazanır.*

Bulgar Hükümeti, meselenin aslı ile yakın bir münasebeti olmadığı halde, notasına ırk, din ve menşef farklarına bakmaksızın, bütün Bulgar vatandaşlarına eşit haklar tanımış olduğu, azınlıkları içtimai, siyasi, harsı inkişafı bakımından vücudu muktazi şartların tahakkuk ettirildiği ve onların hayat seviyelerini yükseltmeğe yarayacak birçok tedbirler alınmış bulunduğu teminatle başlayarak, 18 Ekim 1925 tarihli Türk-Bulgar ikamet mukavelenesinde yazılı ve muhacerete müteallik hükümleri kendisinin gereği gibi tatbik etmekte olduğunu ve bu cümleden olarak, miktarı hâlen 250.000'i bulan ve

Bulgaristan Türkiye'yi zor durumda bırakmak, Kış mevsiminin yaklaşması sebebiyle zorla göç ettirmek istediği Türklerin mallarını ucuza satmalarını temin etmek ve çok kısa bir sürede yüksek bir miktarda göçmenin Türkiye'ye gelmesi ile Türkiye'nin iç huzurunu bozmak istemişti. 1950 yılı Sonbaharında 12.233 aile ve toplam 52.185 nüfus Türkiye'ye geldi.¹¹ Büyük bir sorun yaratan 1950-1951 dönemindeki göçlerde toplamda 154.393 kişi Türkiye'ye gelmiştir.

Türkiye'nin sınırını Bulgaristan'dan gelen göçmenlere kapatmasının asıl sebebi, Bulgarların göçmenler arasına vizesiz bazı kimseleri ve Çingeneri karıştırmasıydı. 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı İskân Kanunu'na göre Türk soyundan olanlar Türkiye'ye göçmen olarak gelebiliyordu. Kanunda Çingenerler Türk soyundan sayılmıyordu. 12 Eylül 1950 günü Bulgaristan'dan gelen 150 Çingene'nin Türkiye'ye girişine izin verilmedi. Gerekçe olarak da Ruslara hizmet etmek amacıyla Bulgarların göçmenler arasında Çingeneri koyarak onlardan ajan olarak yararlanmak istediği belirtildi. Zira Çingenerler hem Türkiye sınırına yakın yerde oturmaktaydı, hem de Türkçe bilmekte ve Türk adetlerine vakıf durumdaydılar.¹²

Türk Hükümeti, Çingenerler yüzünden 12 Eylül 1950 tarihinde sınırını kapattı ve ancak göçmenler Türk sınırında yoğun bir şekilde beklemeye başladılar. Bu durum karşısında Bulgar makamlarıyla yapılan görüşmeler sonucunda Türkiye sınırını göçmenlere 22 Eylül tarihinde tekrar açtı. Türkiye sınırını tekrar göçmenlere açarken Bulgaristan'la bir protokol yaptı ve vizesi bulunmayanlar ile Türk soyundan olmayan Çingenerlerin Türkiye'ye gönderilmemesini şart koştu.¹³ Menderes Hükümeti bir karar alarak yapılması gerekenleri belirledi ve Başbakan Adnan Menderes imzasıyla tüm illere yapılması gerekenleri belirten kararı gönderdi.¹⁴

bunu da açacağına ima edilen göçmenlere beyannameler dağıtıldığını, hatta bunlardan 54.000 kadarına memleketi terk için vize de verildiğini beyan ve buna mukabil, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin mukavelenamede derpiş edilen taahhütlerini yerine getirmediğini iddia etmektedir." Bkz. *Ayin Tarihi*, Ağustos 1950, s. 8-9.

11 Cevat Geray, *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı 1923-1961*, Ankara 1962, ek tablo 2.

12 *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1950, s. 3.

13 *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1950, s. 1, 5.

14 Kararında şöyle denilmektedir: "Bugünlerde Bulgaristan'dan memleketimize külliyetli miktarda gelmesi muhtemel bulunan göçmenlerin önümüzdeki aylar içinde en iyi ve isabetli bir şekilde barındırılmaları için gerek Hükümet, gerekse millet olarak işbirliği yapılması zarureti günün en önemli olayları arasında yer almaktadır.

Bu maksatla, gelecek göçmenlerin illerimizin iktisadi ve içtimai durumlarına, iklim şartlarına, sevk imkânlarına ve mevcut köy sayılarına göre bu kiş için barındırabilecekleri göçmen sayısı tetkik ve tespit edilmiş ve buna nazaran ilinizde muayyen bir miktarda göçmen barındırılması kararlaştırılmıştır. Aşağıdaki esaslara göre ilinizde barındırılması mümkün bulunan göçmen adedinin acele tetkikiyle doğrudan doğruya Toprak ve İskân Genel Müdürlüğüne derhal tellenmesi lazımdır.

1.İlinize bu Kış barındırılmak üzere tertip edilecek bu göçmenlerin il merkezine ve bağlı ilçe, bucak ve köylere taksiminde veya şehir ve kasabalarda mevcut miri ve askerî boş binalarda toplu bir halde barındırılmalarında mahallî şartlara, icap ve imkânlarla göre valiliğiniz tam bir serbestliğe sahiptir.

Bulgar Hükümeti, göçmenlere ülkeyi terk etmeleri için 48 saat verdi ve süre sonunda Türkleri tren vagonlarına bindirerek Türk sınırına gönderdi. Bulgarlar bununla da yetinmeyerek Türklerin yoğun biçimde yaşadıkları Kırcaali, Mestanlı, Daridere, Kuşkovak ve Çorbacılar'dan 70 vagon dolusu Türkü Bulgaristan'ın kuzey ve batısına sürgüne gönderdiler.¹⁵

Bunun üzerine Türkiye sorunu, Birleşmiş Milletler Özel Siyasi Komisyonu'nda bulunan delegesi aracılığıyla komisyona bildirdi. Diğer taraftan da İçişleri Bakanı ile İskân Genel Müdürü, Edirne-Karaağaç'taki göçmen evlerine giderek incelemelerde bulundu. Dışişleri Bakanlığı, 6 Ekim 1950 tarihinde Çingenelere gerek girişi gerekse transit geçişi vizesi verilmemesini tüm konsolosluklara bildirdi.

Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, “*Bulgarların hudutlardan vizesiz, Türk aslından olmayan bir takım eşhası sokmak için yaptıkları hareketler üzerine hükümet*

2.İlinize mürettep göçmenlerin sevki işi izdiham ve karışıklığa mahal verilmemek için peyderpey gönderilmek suretiyle yapılacaktır. Ancak, her ihtimale karşı valiliğinize bunlar hemen ve defaten gelecekmış gibi hazırlıklı bulunulması ve bu hususta gereken her türlü tedbirlerin derhal ve zaman geçirilmeden alınması lâzımdır.

3.İlinize tertip edilecek göçmenlerin ilk sevk merkezlerinde tefriki yapılırken sanat ve meslekleri ve çiftçi olanların ziraatın hangi kısımlarında uğraşmış oldukları bölgemizin hususiyetlerine göre dikkat nazarına alınacaktır. Valiliğinizde de bunların il dâhiline serpiştirilmelerinde işbu esasların bilhassa göz önünde tutulması icap eder.

4.Hükümetçe sağlanması çareleri aranmaktadır. Bununla beraber valiliğinizde bu hususta Hükümet tarafından yapılacak yardım nazara alınmaksızın gereken bütün mahalli tedbirlerin ittihaz edilmesi ve ilinize mürettep göçmenlerin bakımları ve barındırılmaları ve biran evvel kendi kendilerini geçindirir duruma getirmelerinin temin edilmesi zaruridir.

5.Bu maksatla il merkezinde bir göçmen komisyonu ile, il merkezi ve bağlı ilçelerle bucak ve hatta köylerde göçmenlere yardım komiteleri kurulması, bu komitelere mahalli hürmet, muhabbet ve itimadî haiz erkek ve kadın vatandaşların katılmaları, il merkezindeki komisyon ve komitenin bizzat başkanlığınız altında bulundurulması, komiteler vasıtasıyla halktan toplanacak aynı ve nakdi her türlü iane ve teberruların Kızılay şubelerinde, olmayan yerlerde Ziraat Bankalarında bu iş için açtırılacak özel hesaplarda toplanması ve bunlar elinde muhafazası, bu hesaplardan yapılacak her türlü sarfiyatın mahalli idare komitesi kararı ve il merkezinde vali ve ilçelerde kaymakamın onayı ile icra edilmesi lâzımdır. Bu suretle elde edilecek teberru ve ianeler, şehir merkezi ve kasabalarda toplu bir halde barındırılacak olanların her türlü ihtiyaçları karşılanacağı gibi köylere misafir edilmiş olan göçmenlere de lüzumu halinde gerekli yardımlarda bulunulacaktır. İl içindeki yardım komitelerinin toplantı iane ve teberruları valiliğinizin, vilâyet dâhilinde hasıl olacak lüzum ve ihtiyaçlara göre sarf ve idareye mezundur.

6.Gelecek göçmenlerin uzun müddet işe ve ibade etmelerine imkân olamayacağından valiliğinizde bunlara en kısa müddet içersinde birer iş temini cihetine gidilmekle beraber bu durum kendilerine de munasip lisanla anlatılacak ve ilk barındırılmalarından itibaren (15) gün içinde birer iş tutmalarının konusu üzerinde önemle durulacaktır.

7.Bu memleket şümül hizmetin aziz, Türk Milletinin asilâne anlayışı, civanmertliği ve fevkalâde misafirperverliği sayesinde kolaylıkla başarılacağına emin bulunuyorum. Valililerimizin de alacakları isabetli tedbirlerin bu işin iyi bir şekilde yürütülmesinde ve sağlanmasında birinci derecede âmil ve müessir olacağına kaniyim.

Bu hususta ilinizde vilâyet dâhilindeki bütün mülki teşkilâtın her türlü imkânlardan faydalanmak suretiyle gereken bütün tedbirlerin plânlı bir şekilde ve zamanında alınmasını, gönderilecek göçmenlerin hiçbir suretle sefaletlerine mahal bırakmayacak şekilde barındırılmalarının ve misafir edilmelelerinin sağlanmasını ve kendilerine elden gelen her türlü şefkat ve ihtimamın gösterilmesini üstün gayret ve vazife severliğinizden bekler başarılar dilerim. Adnan Menderes Başbakan” Bkz., *Ayun Tarihi*, Kasım 1950, s.15-16.

15 *Ulus*, 2 Ekim 1950, s. 3.

hudutları kapatmaya karar vermiştir” diyerek sınırın 7 Ekim 1950 tarihinde kapatıldığını açıkladı.¹⁶

24 Ekim 1950 tarihinde Merkezi İskân Komisyonu, Türk soyundan olup vizesiz geldikleri için alıkonan göçmenlerden Türkiye’de akrabası bulunan ve bunlar tarafından kabul edildiğini beyan edenlerin Valilikçe yapılacak inceleme sonucunda doğruluğu tespit edilenlerin Türkiye’ye göçmen olarak kabul edilmesini kararlaştırdı.¹⁷ Bu sırada 48.531 vize almış göçmen, vizesiz ve pasaportsuz Çingenerler yüzünden sınırda beklemekteydi.¹⁸

1 Kasım 1950 tarihinde yeni yasama yılının başlaması sebebiyle TBMM’de konuşan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, “*Göçmenler meselesi hakkında Bulgaristan Hükümeti nezdinde yaptığımız teşebbüsler müspet bir netice vermediği takdirde hükümet, bu mühim ihtilafı milletlerarası mercilere intikal ettirmek kararını şimdiden vermiş bulunmaktadır*”¹⁹ diyerek Türkiye’nin Bulgaristan’dan gelecek olan göçmenlerle ilgili izleyeceği yolu açıkladı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın TBMM açış konuşmasından hemen sonra Dışişleri Bakanlığı tüm elçilik ve konsolosluklara gönderdiği tamimle sorunun Birleşmiş Milletlere götürüleceği bildirildi. Bunun üzerine Bulgaristan tutumunu değiştirerek uyguladığı sert tavrından vazgeçti. Türkiye ve Bulgaristan arasında varılan mutabakat sonucunda 2 Aralık 1950 tarihinde Türkiye sınırlarını bir kez daha göçmenlere açtı.²⁰ Türkiye Bulgaristan’la yaptığı mutabakatta; “*Türkiye’ye giriş vizesi olmadan göçmenler arasına karışarak girenler olursa bu kişilerin Türk makamlarınca geri çevrilmesi ve Bulgar makamlarınca geri alınması, daha önce vizesiz gelip Edirne’de bulunan 67 ailede 360 nüfuslu Çingene’nin, Bulgar sınırı makamlarınca geri alınmasını*”²¹ şart koşmuş ve Bulgaristan da bu şartları kabul etmişti.

Sorunun çözülmesinden sonra Türkiye’ye göçmenler akın etmiş ve Aralık ayında 36.000 göçmen Türkiye’ye giriş yapmıştı. Göçmenlerin iskânı için Valilere ne kadar göçmen alabilecekleri sorulmuş ve her ilin göçmen kontenjanı belirlenmiş, Göçmenlere Yardım Birliği kurulmuş, Göçmen Piyangosu düzenlenmiş,²² yoğun göçmen akını sebebiyle Birleşmiş Milletlerden yardım talep edilmiş,²³ 1951 yılı bütçesine ödenek

16 Bkz., *Ayın Tarihi*, Ekim 1950, s. 11; ayrıca bkz., Bilal N. Şimşir, “Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler-I, 1950 Yılı Türk-Bulgar Nota Düellosu,” *Türk Kültürü*, S. 272, Aralık 1985, s. 500-514; Göçmenlerle ilgili olarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ’ın 23 Ocak 1951 tarihinde TBMM’deki konuşmaları için bkz., *Ayın Tarihi*, Ocak 1951, s. 10-12.

17 *Cumhuriyet*, 24 Ekim 1950, s. 3.

18 *Ulus*, 19 Ekim 1950, s. 3.

19 *Zafer*, 2 Kasım 1950, s.1.

20 *Zafer*, 3 Aralık 1950, s.1.

21 *Ulus*, 3 Aralık 1950, s. 1,5.

22 *TBMM Tutanak Dergisi*, B: 28 , T:10.1.1951 , C:4 , O:1 , s. 131.

23 *TBMM Tutanak Dergisi*, B: 31 , T:17.1.1951 , C:4 , O:1 , s. 231,232

konmuş²⁴ ve Gelir ve Kurumlar Vergisi mükelleflerine göçmenlere yapacakları yardımlara karşılık vergi indirimini kanunu çıkarılmıştı.²⁵

Çanakkale'ye Gelen Göçmenler ve İskânları

Çanakkale'de iskân edilecek muhacirler önce Edirne'ye geldiler. Sonra da karayolu ile Çanakkale'ye ulaştılar. 1950-1951 yıllarında Bulgaristan'dan Çanakkale'ye iskân için getirilen göçmenler Çanakkale'de Kızılay tarafından sağlık kontrolleri yapıldıktan sonra İskân Komisyonu tarafından iskân edilecek mahallere yerleştirildiler.

Çanakkale'ye gelen göçmenlerin geldikleri yerler; Razgrat, Filibe, Karalan, Eskizagra, Zofça, Kırcaali, Rusçuk, Şumnu, Senli, Karaalan, Gutrokan, Kamallar, Yenipazar, Zişton, Osmanpazarı, Omurtak, Silistre, Eğridere, Koşukavak, Elene, Bezirgan, Popova, Tapova, Nevrekop, Mestanlı, Eskipazar, Eskicuma, Karnabat, Selvi, Ponliken, Yanbolu, Rahova, Tutrakan, Gırnova, Işıklar, Pileme, Bavutsa, Hasköy ve Panlikos'tu.²⁶

1950-1951 yıllarında Çanakkale ve ilçelerine toplam 955 aileden oluşan 3618 göçmen iskan edilmiştir. Bu göçmenlerden 205 aile 838 nüfus Çanakkale merkez ve köylerinde, 82 aileden oluşan 349 nüfus Biga'da, 58 aileden oluşan 226 nüfus Bayramiç'te, 25 aileden oluşan 114 kişi Eceabat'ta, 34 aileden oluşan 131 nüfus Ayvacık'ta, 192 aileden oluşan 777 nüfus Yenice'de, 55 aileden oluşan 239 nüfus Çan'da, 38 aileden oluşan 172 nüfus Lâpseki'de ve 177 aileden oluşan 772 nüfus Gelibolu ilçesi ile köylerinde iskân edilmiştir.

1950-1951 yıllarında gelen göçmenlerden Çanakkale merkezde iskân edilenlerin %42'si kadın %58'i erkektir. Yaş gruplamalarına göre ise 0-7 yaşlarında olanlar %21, 8-20 yaşları arasında olanlar %25, 21-55 yaşları arasında olanlar %50 ve 56 yaş üzerinde olanların oranı ise %4'tür. İskân edilen göçmenlerin %74'ü çiftçi, %5'i serbest meslek sahibi, %3'ü berber, %2'si tütüncü ve %16'sı çeşitli meslek gruplarından. Çanakkale'nin ilçe ve köylerinde iskân edilen göçmenlerin %46'sı kadın, %54'ü erkek'ti. Yaşlarına göre sınıflamada ise 0-7 yaş arası %21, 8-20 yaş arası %27, 21-55 yaşları arası %48 ve 56 yaş ve üzerinde olanların oranı ise %4'tü. Mesleklerine göre durum ise; %76'sı çiftçi, %9'u tütüncü, %3 berber ve %12 'si çeşitli meslek gruplarındandı.

24 TBMM Tutanak Dergisi, B: 31 , T: 17.1.1951 , C:4 , O:1 , s.233

25 TBMM Tutanak Dergisi, B: 31 , T: 17.1.1951 , C:4 , O:1 , s. 57

26 1950-1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen ve Çanakkale'de iskan edilen göçmenlerin tüm kayıtları için bkz., *Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Arşivi (KHGMA), 1950-1951 Göçmen Esas Defteri*. Bu defterde Çanakkale merkez ve köylerinde iskân edilen göçmenlerin kayıtları s. 1-30, Bayramiç s. 32-40, Biga s. 42-53, Ayvacık s. 55-59, Eceabat s. 61-65, Ezine s. 67-89, Çan s. 91-98, Lâpseki s. 100-105, Yenice s. 107-112, Gelibolu s. 114-139 yer almaktadır.

1950-1951 yılı göçmenlerinden Çanakkale merkez ve köylerinde iskân edilenlere 2.390,2 dekar tarla, 81 adet ev yeri verildi. Bayramiç ve köylerinde iskân edilenlere 1.079 dekar tarla ve 50 adet ev yeri, Ayvacık ve köylerinde iskân edilenlere 1.922 dekar tarla ve 23 ev yeri, Biga ve köylerinde iskân edilenlere 1.712 dekar tarla ve 50 adet ev yeri, Eceabat ve köylerinde iskân edilenlere 950 dekar tarla ve 3 ev yeri, Yenice ve köylerinde iskân edilenlere 192 ev yeri ve 1.303 dekar tarla, Çan ve köylerinde iskân edilenlere 45 ev yeri 1.210 dekar tarla, Lâpseki ve köylerinde iskân edilenlere 33 ev yeri ve 896 dekar tarla, Gelibolu ve köylerinde iskân edilenlere 162 ev yeri ve 2.325 dekar tarla verildi. Göçmenlere verilen ev yerlerinin büyüklüğü 100 metre kare ile 1000 metre kara arasında değişmekte olup genellikle 750-800 metre kare büyüklüğündeydi.

1950-1951 yıllarında Çanakkale’de iskân edilen ailelere inşaat, zirai donatım ve tohumluk yardımı hemen yapılmıştır. İnşaat yardımı olarak 512.590 Lira, , 315.150 liralık zirai donatım yardımı ve 148.980 kilogram tohumluk verilmişti.

Türkiye hemen aldığı Bakanlar Kurulu kararları ile 1950-1951 yıllarında Bulgaristan’dan gelen göçmenleri Türk vatandaşlığına kabul etmişti²⁷.

Sonuç

1950-1951 yıllarında Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin büyük çoğunluğu Bulgaristan’ın kuzeydoğusunda yaşamaktaydı. Bulgarlar Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç edecek kişilere sadece on beş günlük bir hazırlanma süresi verdikleri için bu göçe “15 Hicretî”²⁸ denilmiştir.

Adnan Menderes Hükümeti, 16 Nisan 1951 tarihinde Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen ve gelecek olan bütün göçmenlere “iskânlı göçmen” statüsü verdi. Bu tarihten itibaren Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelecek tüm göçmenlere “serbest göçmen” vizesi yerine “göçmen” vizesi verilmeye başlandı.²⁹

Türk Hükümeti’nin bu kararından sonra 1951 yılı Yaz mevsiminde Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen göçmen sayısı giderek azaldı. 1951 yılı Sonbaharında iki ülke ara-

27 Göçmenlerin Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığına geçişleri konusunda Bakanlar Kurulu Kararları için bkz., *Resmi Gazete*, 18.04.1951, Karar sayısı:12889; 11.06.1951, Karar sayısı:13155; 17.10.1951, Karar sayısı:13825.

28 Bkz., Bilal N. Şimşir, “Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler-III, Büyük Göçün Sona Ermesi (1950-1951),” *Türk Kültürü*, S. 275, Mart 1986, s. 194-205; ayrıca bkz., Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1969, s. 70-72; Şimşir, *a.g.m.*, s. 13; Bilal N. Şimşir, “Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler-II, 1950’lerde Türk Basını ve Bulgaristan Göçmenleri,” *Türk Kültürü*, sayı:274, Şubat 1986, s. 120-134; Bilal N. Şimşir, “Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler-III,” *Türk Kültürü*, s. 194-205.

29 *TBMM Tutanak Dergisi*, B:65, T:16.4.1951, C:6, O:1, s. 197, 211.

sında göç nedeniyle yaşanan çeşitli sorunlara rağmen Türkiye, göçmen sorununun suiistimal edilmemek suretiyle Türkiye'nin her zaman göçmen alabileceğini belirtti. Bulgaristan Hükümeti de 30 Kasım 1951 tarihinde yayımladığı bir tebliğle Türkiye'ye göçü kesin olarak durdurduğunu açıkladı. 1925 tarihli Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması ile İkamet Sözleşmesi hükümlerine aykırı olan zorunlu göç uygulaması, Bulgaristan'ın bu kararından sonra 1969 yılına kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye başka göç yaşanmadı.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BCA., 030.18.01.02.90.11.5.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Arşivi (KHGMA), 1950-1951 Göçmen Esas Defteri

Sürelî Yayınlar

Ayın Tarihi, Ağustos 1950.

Ayın Tarihi, Ekim 1950.

Ayın Tarihi, Kasım 1950.

Ayın Tarihi, Ocak 1951.

Cumhuriyet, 22 Eylül 1950.

Cumhuriyet, 24 Ekim 1950.

Cumhuriyet, 26 Eylül 1950.

Resmî Gazete, 18.04.1951.

TBMM Tutanak Dergisi, 1951.

Ulus, 19 Ekim 1950.

Ulus, 2 Ekim 1950.

Ulus, 3 Aralık 1950.

Salname-i Vilâyet-i Cezair-i Bahr-ı Sefid (SVCBS), 1293.

Zafer, 2 Kasım 1950.

Zafer, 3 Aralık 1950.

Makale ve Kitaplar

Dayıoğlu, Ali, *Toplama Kampından Meclîse Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Geray, Cevat, *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı 1923-1961*, Ankara 1962.

Karal, Prof. Dr. Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, 2.Baskı, Devlet İstatistik Enstitüsü Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Özgür, Nurcan, *Etnik Sorunun Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi*, Der Yayınları, İstanbul 1999.

Sander, Oral, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1969.

Sander, Oral, *Türkiye'nin Dış Politikası*, der. Melek Fırat, İmge Kitabevi, Ankara 1998.

Şimşir, Bilal N., "Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler-I, 1950 Yılı Türk-Bulgar Nota Düellosu," *Türk Kültürü*, S. 272, Aralık 1985, s. 500-514.

Şimşir, Bilal N., "Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler-III, Büyük Göçün Sona Ermesi (1950-1951)," *Türk Kültürü*, S. 275, Mart 1986, s.194-205.

Şimşir, Bilal N., "Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler-II, 1950'lerde Türk Basını ve Bulgaristan Göçmenleri," *Türk Kültürü*, S. 274, Şubat 1986, s. 120-134.

Şimşir, Bilal N., *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986.

Todorova, Maria, "Balkanlarda Osmanlı Mirası," *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar*, çev. Bernar Kutluğ, Bağlam Yayınları, İstanbul 1997.

Ekler

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

GİZLİLİĞİ 20/06/1964, tarih ve
03371 sayılı Orçnle KALDIRILDI

T. C.
PASPAZANLIK
CUMHURİYET BAŞLIĞI

Kararname

12473

Çanakkale Vilâyetinin Eceabat kazasına bağlı Behramlı köyünde oturan ve buldukları yerde bırakılmaları askerî bakımdan caiz görülmeyen ilişik listede isimleri yazılı 25 hanede 125 nüfus çingenenin adı geçen vilâyetin iç bölgelerinde serpiştirilmek sure - tile yerleştirilmeleri; Dehiliye Vekilliğinin 29/1/940 tarih ve 235 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine 2848 sayılı kanunun 7 inci maddesinin (B) fıkrasına tevfiikan İcra Vekilleri Heyetince 3/Şubat/940 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. ve Ha. V. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
N. Ş. Aygünler Bekir Özyen M. M. V. Da. V. Ha. V.
Ma. V. Mf. V. Na. V. İ. V. S. İ. M. V.
M. V. Mf. V. Na. V. İ. V. S. İ. M. V.
G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Tl. V.
B. Karadayı M. M. V. Mü. V. Tl. V.

03018010290115

Ek 1: Behramlı Köyü'nde oturan ve buldukları yerde bırakılmaları askeri açıdan uygun görülmeyen 25 haneden 125 nüfus Çingene'nin Çanakkale vilayetine iç bölgelerine serpiştirilmeleri

BCA., 030.18.01.02.90.11.5.